06/09/2023

Γιώργος Κόρδης: Η γραφή των εικόνων

/ Γνώμες

Λόγος πολύς, κυρίως μεταξύ, δυτικοευρωπαίων και Αμερικανών εικονογράφων σχετικά με το ποιο ρήμα περιγράφει καλύτερα την πράξη της δημιουργίας μιας εικόνας. Το ρήμα γράφω (write) ή το ρήμα ζωγραφίζω (paint).

Στην ελληνική, και στις σλαβικές γλώσσες νομίζω, το ρήμα ζωγραφίζω έχει στη βάση του την ίδια ρίζα, το ρήμα γράφω. Έτσι δεν τίθεται ζήτημα ούτε δημιουργείται σύγχυση. Είτε πει κανείς πως ζωγραφίζει ή πως γράφει τις εικόνες είναι ένα και το αυτό.

Προσωπικά τείνω να δεχτώ τα τελευταία χρόνια ως καταλληλότερο το ρήμα

γράφω (write). Κι αυτό όχι για λόγους παράδοσης -διότι παραδοσιακά το ρήμα γράφω χρησιμοποιείται κατεξοχήν για την πράξη της ζωγραφικής- αλλά για άλλους λόγους που σχετίζονται με το πώς της συνθέσεως.

Και εξηγώ.
Ο τρόπος γενικότερα που ο ελληνικός κόσμος αντελήφθη την ζωγραφική απέχει από τον σύγχρονο τρόπο που έχει την καταγωγή του στην Αναγεννησιακή ζωγραφική. Σύμφωνα με αυτήν η ζωγραφική είναι αναπαράσταση της φαινομενικής πραγματικότητας, η δημιουργία μέσω εικαστικών ευρημάτων (προοπτική, νατουραλισμός, εξωτερική πηγή φωτισμού και φωτοσκίαση) ενός υποκατάστατου της πραγματικότητας, η δημιουργία μιας εικονικής (ψευδούς) πραγματικότητας.

Ο ελληνικός εικαστικός τρόπος, ακόμη κι όταν μιμείται ως προς το ύφος τις μορφές της πραγματικότητας (μετά την κλασσική κυρίως εποχή 5ος αι. π.χ.) δομικά δεν είναι αναπαραστατικός. Δεν δημιουργεί δηλαδή μιας διαφορετική εικονική ως προς τον αποδέκτη του εικαστικού έργου πραγματικότητα αλλά χτίζει την σύνθεσή του στον ίδιο με τους θεατές χωρόχρονο με αναφορά στους θεατές.

Και η σύνθεση βασίζεται σε γεωμετρία, σε οπτικούς κανόνες και αρχές βασισμένες στην φυσική.

Πιο συγκεκριμένα όλες οι δυνάμεις του έργου τοποθετούνται επάνω σε χιαστί άξονες (συχνά καμπυλωμένους και κρυμμένους μέσα στην δομή των αντικειμένων) δημιουργώντας ρυθμική αγωγή επί της επιφάνειας.

Η ίδια ακριβώς δομή υπάρχει στα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου. Όλες οι δυνάμεις και η τελική δομή υπακούει σε είναι χιαστί σχέσεις.

Έτσι λοιπόν η γραφή ως σύνθεση-δομή είναι ζωγραφική και η ζωγραφική είναι γραφή.

Σίγουρα πάντως δεν είναι αναπαράσταση.

Αργότερα μάλιστα, κυρίως στην ύστερη αρχαιότητα με τις μεταμορφώσεις που έχει υποστεί η ελληνική τέχνη στην επαφή της με τις περιφερειακές πολιτισμικές οντότητες με τις οποίες ήρθε σε επαφή με τις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου, η ζωγραφική γίνεται πραγματική γραφή. Ανάπτυξη δηλαδή οπτικών σημείων επάνω σε μια επιφάνεια με τους όρους της γραφής (εκκίνηση από επάνω αριστερά και κίνηση προς τα κάτω δεξιά και ένταξη όλων των σχέσεων σε χιαστί άξονες).

Από αυτό το εικαστικό ρεύμα του «εξπρεσσιονισμού της ύστερης αρχαιότητας» δανείζεται η χριστιανική εικονογραφική τέχνη τον τρόπο σύνθεσής της διότι αυτό

εξυπηρετούσε προφανώς καλύτερα την ανάγκη της για αφήγηση με ταυτόχρονη αποφυγή μιας αποκομμένης από το εκκλησίασμα εικονικής πραγματικότητας, κάτι που θα έθετε εκκλησιολογικά ζητήματα.

Για τους λόγους αυτούς θεωρώ πως είναι καλύτερα να μιλάμε για γραφή προκειμένου να περιγράψουμε το πώς της δημιουργίας των εικόνων.

Ο γραφεύς (ζωγράφος) των εικόνων συνθέτει, με επιλεκτική αφαιρετική διάθεση αντίστοιχη της ποιήσεως, οπτικά δεδομένα (υποστατικές μορφές ιστορικών προσώπων) με την λογική ενός κειμένου, με την ελευθερία που του παρέχει η μη προσκόλησή του σε μια αναπαρασταστική-νατουραλιστική λογική, για να παρουσιάσει στην εκκλησία-θεατές την ιστορία πρωτίστως της Θείας Οικονομίας ως παρουσία κι όχι ως ανάμνηση ενός παρελθοντικού συμβάντος.

Παραθέτω υλικό προς τεκμηρίωση με σχετικά σύντομα σχόλια.

Image not found or type unknown

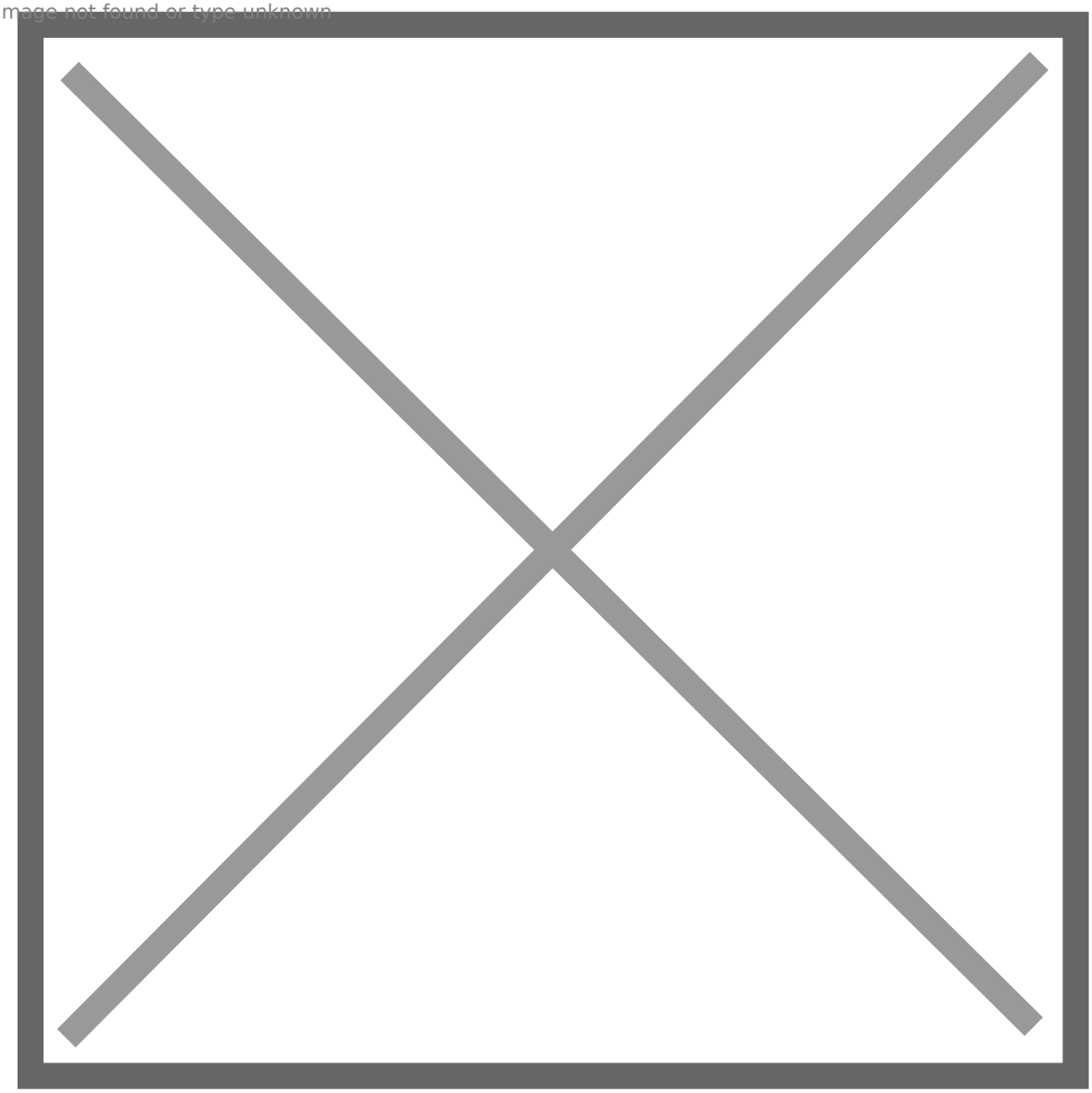

Στήλη της Ηγιησούς, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Χιαστί δόμηση της συνθέσεως.

Image not found or type unknown

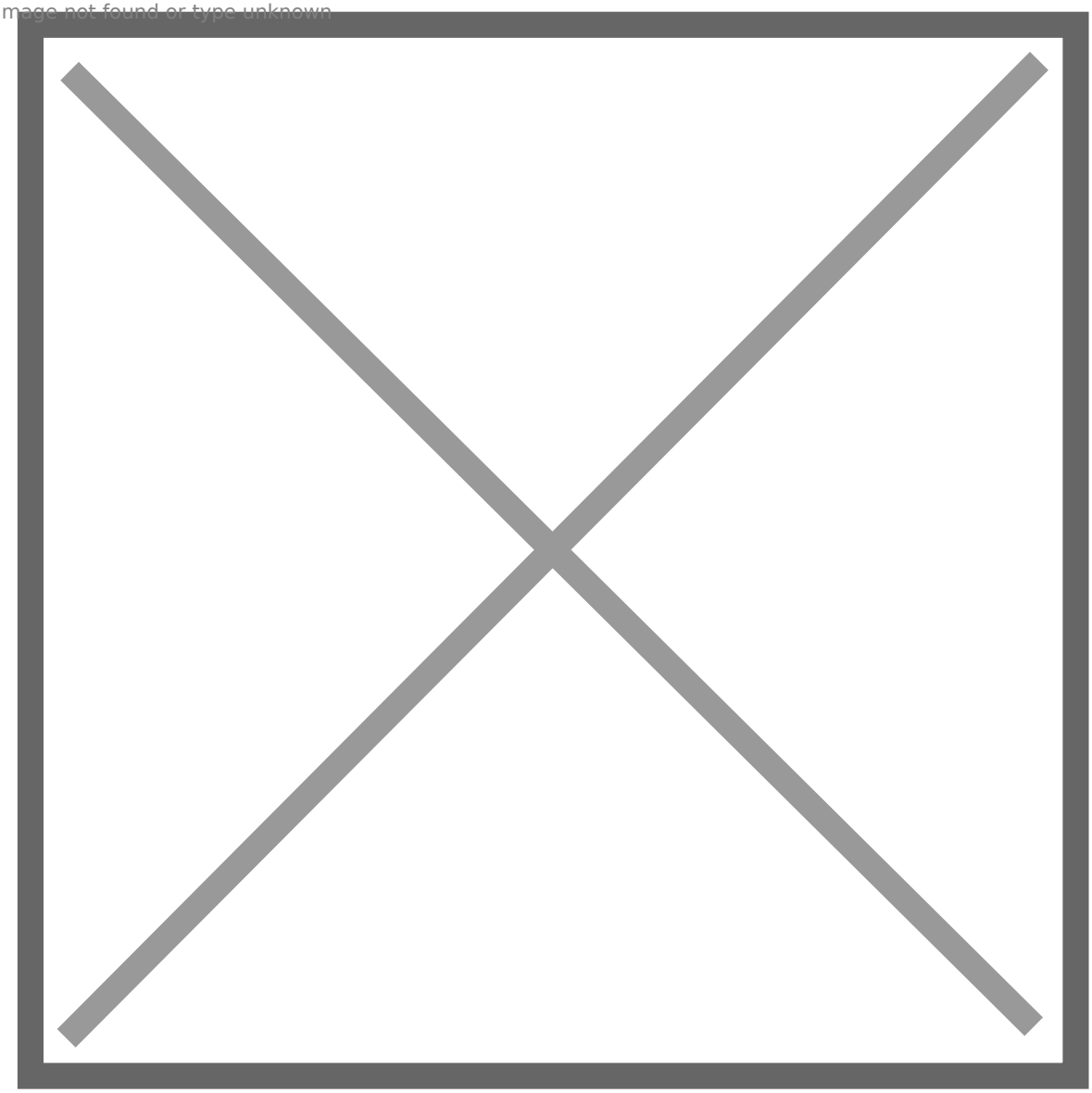

Στήλη του Δεξίλεω. Αθήνα Μουσείο Κεραμεικού. Χιαστί δόμηση της συνθέσεως.

Image not found or type unknown

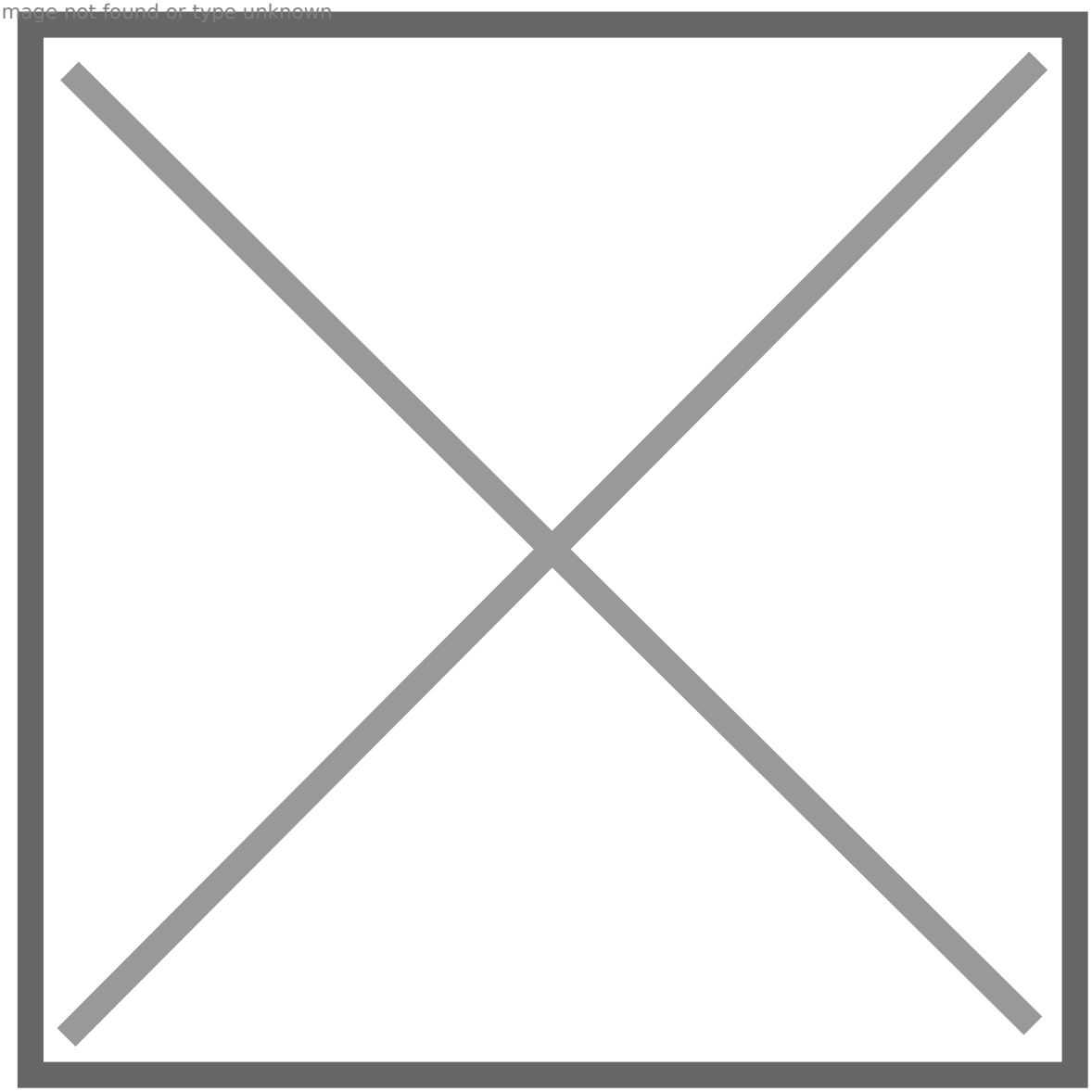

Οι κατασκευές στην αναγεννησιακή ζωγραφική και στην ελληνική-βυζαντινή κατασκευή. Επάνω δημιουργία βάθους και ανάπτυξη αυτόνομου ζωγραφικού χώρου-εικονικής πραγματικότητας. Κάτω προβολή των δυνάμεων προς τον χωρόχρονο των θεατών και ταύτιση ζωγραφικού και πραγματικού χωρόχρονου. Η ζωγραφική σύνθεση αντιμετωπίζεται ως θεατρικό δρώμενο στο οποίο οι θεατές συμμετέχουν τα δε εικονιζόμενα είναι παρουσίες. Αντιστοίχως λειτουργεί και η χρωματική δόμηση των μορφών. Δες το επόμενο σχεδιάγραμμα.

Image not found or type unknown

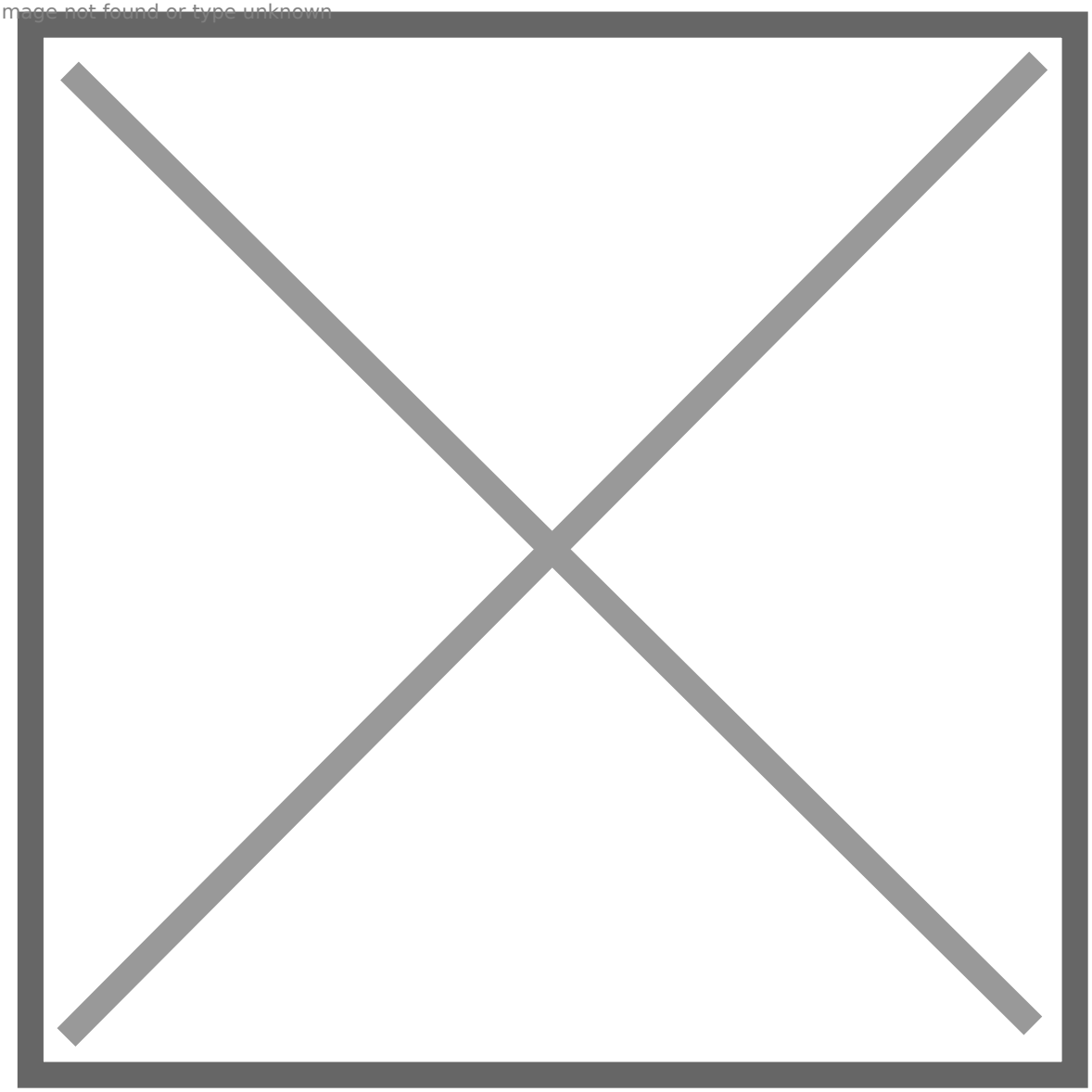

Επάνω η χρωματική λογική της αναγεννησιακής ζωγραφικής όπου ο στόχος είναι η δημιουργία πλαστικότητας προς το βάθος. Η πλαστικότητα αποδίδεται είτε με το Chiarroscurro είτε με τους όρους της ιμπρεσσιονιστικής χρωματικότητας (ψυχρές σκιές σε θερμά φώτα). Κάτω η βυζαντινή χρωματική δόμηση που δεν υπακούει στο φαινόμενο. Εκκίνηση από θερμούς προπλασμούς και κίνηση προς ψυχρότερους και ανοικτότερους τόνους. Απουσιάζει η εξωτερική πηγή φωτισμού. Το χρώμα λειτουργεί ως φως-ενέργεια που φέρνει τα εικονιζόμενα από την ζωγραφική επιφάνεια στον χωρόχρονο των θεατών. Η κίνηση του «φωτός» συνδυάζεται με την κίνηση του αντικειμένου που είναι ως πει το πλείστον 3˝4 ως προς τον θεατή. Έτσι παράγεται η έξοδος της μορφής και ο εξωτερικός ρυθμός της εικόνας.

Image not found or type unknown

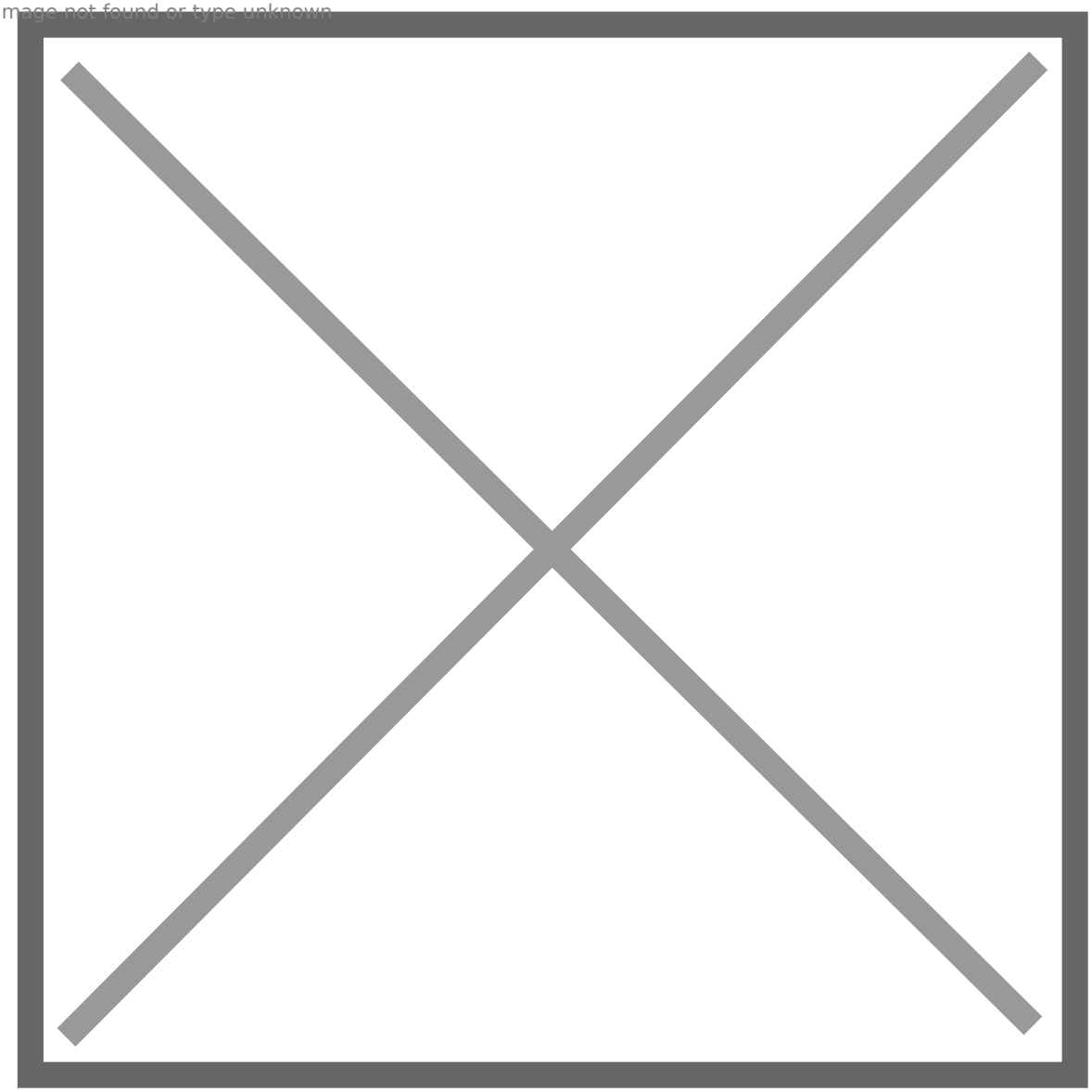

Ανάσταση. Άγιος Γεώργιος Κουρμπίνοβο. Βόρεια Μακεδονία. Χιαστί δόμηση της συνθέσεως.

Image not found or type unknown

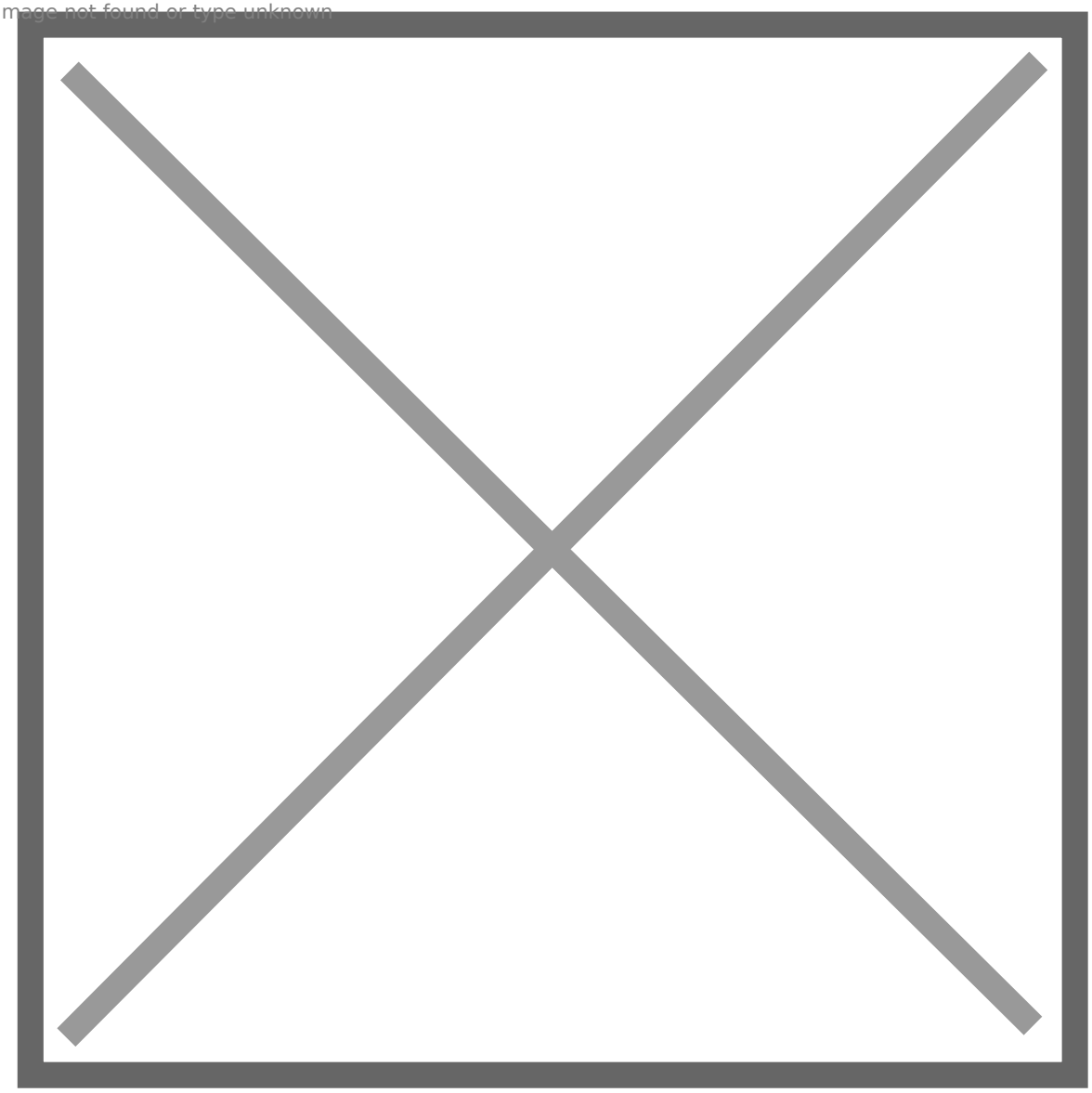

Ο Εναγκαλισμός της Παναγίας με την Ελισσάβετ. Χιαστί δόμηση της συνθέσεως.

Image not found or type unknown

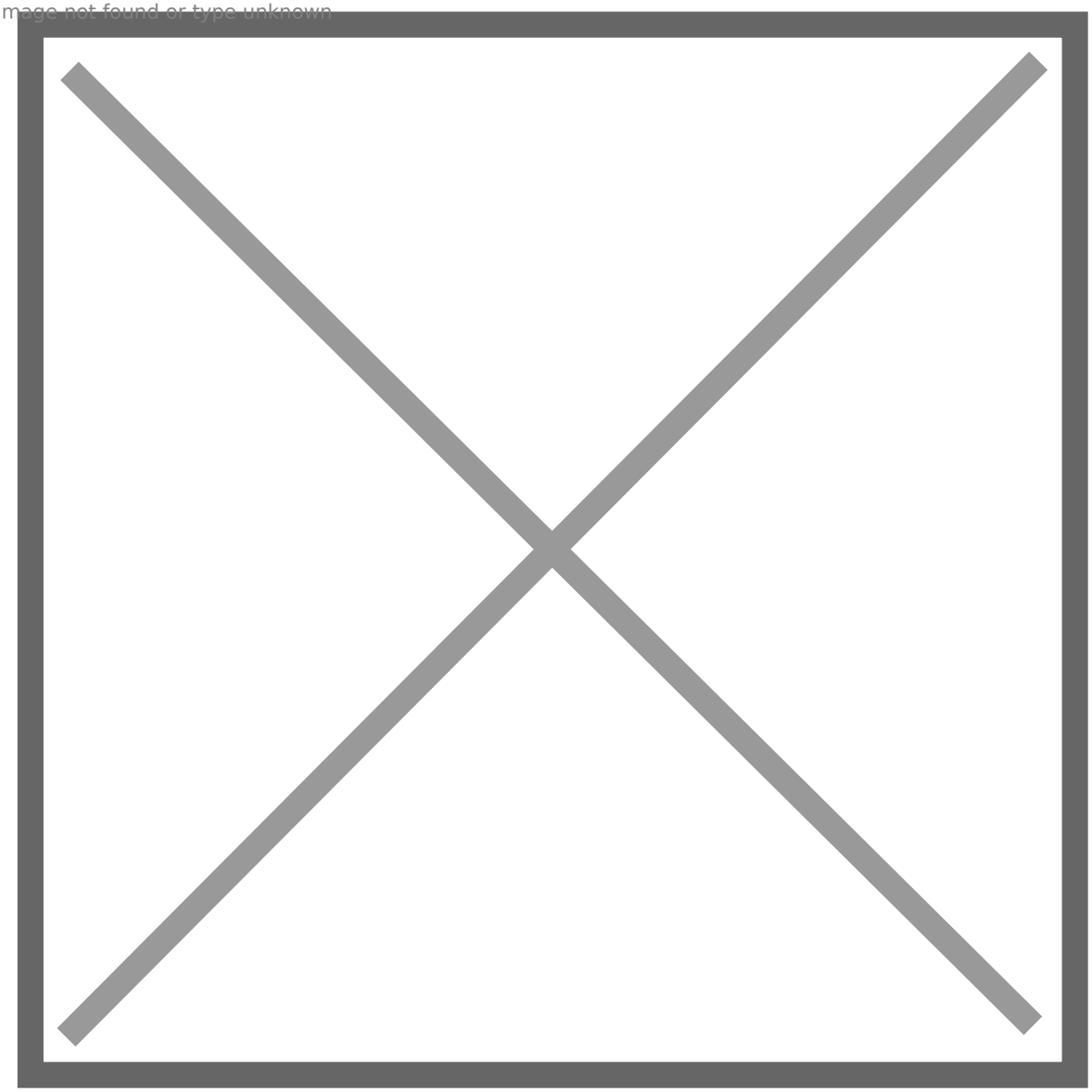

Villa del Casale. Piazza Armenina, Σικελία. 4ος αι. μ.Χ. Ανάπτυξη της σύνθεσης ως γραφής σε ζώνες . Χρήση της λεγόμενης ανάστροφης ή ορθότερα σχεσιακής προοπτικής. Χιαστί δόμηση της συνθέσεως

Image not found or type unknown

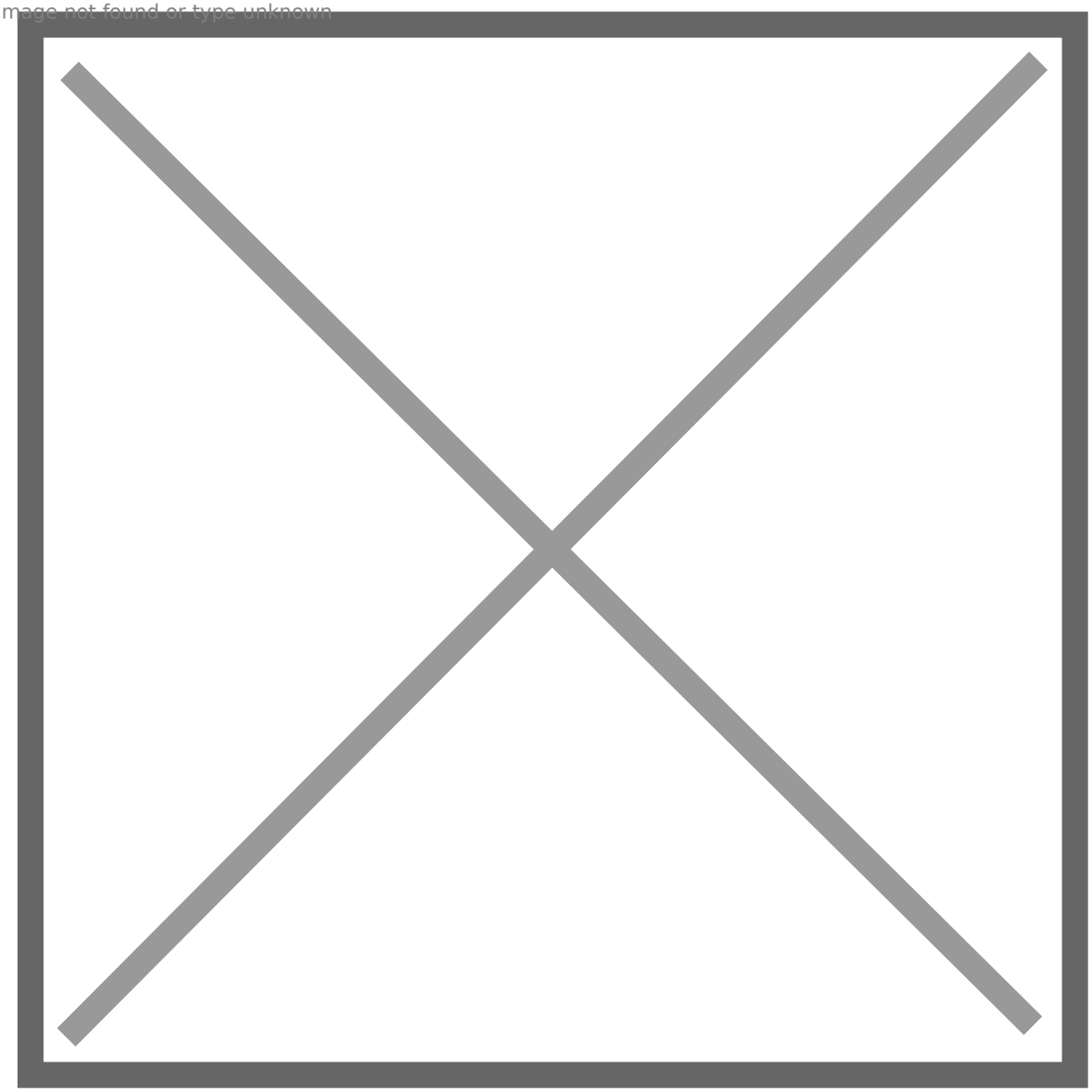

Γράμματα Α, Β, Ε του ελληνικού αλφαβήτου.

Πηγή: pemptousia.gr (Επιμέλεια Στέλιος Κούκος)